

על משמעות לשון רש"י (ד"ה עשירי ואחד עשר) שנותן שתי מתנות שהן ארבע כשלמים. וצ"ב מדוע סתם כר"א]. וע' תירוץ נוסף בספר אבי עזרי (קמא) פסדה"מ ו,יא).

וצ"ע מדברי הגמרא בפסחים יג: שאין מביאים תודה בערב פסח בגלל הבאת קדשים לבית הפסול, והלא רק חלות החמץ נאסרות. וי"ל לפי שמצמצם מאד זמן אכילתם, לשעות ספורות, הלכך חוששים אף במקצת מהקרוב. ובצל"ח שם שתירץ שלא אמר הכס"מ אלא במיעוט, אבל חלות החמץ הרי הן מחצית מכלל החלות.

ודאיתנן לחילוקים אלו יש לומר שדוקא בכגון זרוע בשלה לא חשו להבאת קדשים לבית הפסול, שאינה מרובה כל כך ואין לחוש שלא ימצאו כהנים כלל, משא"כ בחוזה ושוק שבשרם מרובה.

דף טא

'במעשר בזמן הזה עסקינן ומשום תקלה'. מבואר ברש"י (וכן הוכיחו אחרונים מרש"י בע"ז יג) שהשוחט בזמן הזה קדשים תמימים חייב משום 'שחוטי חוץ'. וכן מבואר ברמב"ם (בכורות ו,ב; מעשה הקרבנות יט,טו). ואולם דעת התוס' (בזבחים נט) שאין חיוב בזמן הזה, כיון שאין מזבח בנוי ואינו ראוי להקרבה (ע' בשיטות הראשונים בענין זה, במצוין בזבחים קז).

יש לשאול, מדוע לפי הברייתא הראשונה ירעו הלא יש לחוש לתקלה כמו מעשר בזמן הזה? – וכתב בנודע ביהודה (תנינא יו"ד קפט – עפ"י ישובו לפרש"י כאן) שלחכמים שאין מביאים קדשים לבית הפסול והרי אינם עומדים להקרבה כלל, אינו טרוד לשמרם כלל ומרחיקם מגבולו לאפר שירעו שם עד שיפול בהם מום, הלכך אין בהם חשש תקלה (ע' יומא טו), ורק לר"ש שכשרים להקרבה כשיבנה הבית, טרוד בהם ויש לחוש לתקלה, וברייתא דקתני 'מותו' – כרבי שמעון.

ולכאורה יש לישב בדרך פשוטה שדוקא קדשים בזמן הזה חששו בהם ותקנו שימותו, אבל על מקרה שאינו שכיח, שיתערב מעשר עם שלמים, לא תקנו להכניס לכיפה.

ועוד י"ל בפשיטות שאכן הברייתא הראשונה חולקת וסוברת שלא תיקנו חכמים במעשר הכנסה לכיפה, והוא הדין לזמן הזה. ובוה מיושבים דברי הרמב"ם שפסק (בכורות ו,ב) ירעה עד שיסתאב ויאכל במומו (וכבר תמה מהריט"א פ"ה מז) ועוד מסוגיתנו. ישוב נוסף לפסק הרמב"ם – ע' בשו"ת לסיכום לעיל נג).

'האומר לשלוחו צא ועשר עלי...' יש מקשים מכאן על מה שכתב מהרי"ט (בתשובותיו, ח"א קכז) שאי אפשר למנות שליח להקדיש משום 'מילי לא מימסרן לשליח' – והלא כאן מבואר שמועילה שליחות? ואמנם שונה מעשר בהמה משאר הקדשות שאינו חל על ידי דיבור אלא העשירי קדוש מאליו ע"י מעשה המנין, הלכך אין זה בגדר 'מילי'. אך עדין קשה הלא מבואר בגמרא שבעצם מועילה שליחות גם כלפי האחד-עשר הגם שדינו כשלמים והרי זה כשאר הקדשות (כן הקשו המנחת-חינוך (שס,טו) והנצי"ב (בחדושי ובשו"ת ח"ה נב). וראה אריכות רבה בחדושי הגר"ר בנגיס ח"ב נא).

*

'הבכור הוא הראשון, הפותח את גידול הנכסים. כמוהו גם הביכורים: הם מתקדשים לה' ולמקדש תורתו מתוך רגש קודש של מתנת שמים. ואילו המעשר הוא האחרון, החותם את קנין

הנכסים. אף הוא מתקדש לה' ולמקדש תורתו; והרי הוא מלמדנו שגם הפרוטה האחרונה – הנתפסת בנקל כתוצאה של כל ההישגים הקודמים – אף היא מתנת ההשגחה האלוהית; כמזה כפרוטה הראשונה הפותחת את התהוות הנכסים. שהרי קדושת מעשר איננה חלה על אחד מתוך עשרה שבנכסים אלא היא חלה על כל עשירי בתורת עשירי, בתוך תוצרת של שורת הנכסים שקדמה לו, ובכך היא מבטאת את טיב יחסנו לה'. בעשירי המיוצר היא מלמדת על כל שורת הנכסים המייצרת – ועל עצם הייצור – שהכל נתון מידי ההשגחה האלוהית, ורעיון זה מובע בייחוד במעשר בהמה; –

שהרי כך יש להפריש מעשר בהמה: אין האדם תופס – קל-וחומר שאין הוא בוחר – אחד מתוך עשרה או עשרה מתוך מאה; אילו עשה כן, היה מקדיש לה' רק את השבר הזה – רק עשירית אחת מהכל. אלא כך הוא עושה: העדר עובר תחת השבט כבני מרון; הם עוברים כרצונם אחד אחד, וזה כמו זה עשוי לצאת בעשירי; או, לפחות, הוא מונה אותם כמוות שהם רבוצים לפניו; ומשמנה תשעה, הרי העשירי קדוש מאליו, כי התשעה שנמנו לפניו – הם המקדישים את העשירי כתוצרתם.

ולפיכך משמנה אחדים לצורך מעשר, כבר קיים בהם מצוות מעשר – אפילו לא עלה בידו להמשיך במניינו: 'מנין הראוי פוטר'. שכן בעצם מנינם לצורך קידוש העשירי כבר הביע את יחסם לה': הם נכסים המביאים לידי גידול הנכסים תחת השגחתו של ה'.

ולפיכך גם קדושת העשירי איננה מוגבלת לעשירי אלא גם התשיעי יכול ליטול בה חלק, והיא יכולה לפשוט גם באחד-עשר: 'קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד-עשר עשירי – שלשתן מקודשין'. דחיית הקדושה שנאמרה על התשיעי ועל האחד-עשר, היתה סותרת את הרעיון שנתכוון לבטאו והיתה מגבילה את הקדושה רק לבהמה האחת הקרבה במזבח (והשווה תמורה, חומש, מזבח מקדש הראוי לו וכדו'). אולם אין קדושת העשירי יכולה לפשוט באחד-עשר, אלא אם כן נעקר שם עשירי ממנו: רק אם נקרא העשירי בשם תשיעי – ונמצא שעדיין לא נסגר בו הטור. כנגד זה, אם קרא שם 'עשירי' על העשירי – בשתיקתו או בדיבורו – כבר נסגר הטור בעשירי, ושוב אין האחד-עשר אלא פותח טור חדש של נכסים.

כאשר קדושת העשירי פושטת בשלפניו ובשל אחריו, הרי רעיון הקרבן מוצג בשלוש דרגות: התשיעי רק קדוש אך איננו קרב; העשירי קרב בתורת מעשר; והאחד-עשר קרב שלמים. נמצאת אומר: מעשר בהמה מבטא שריבוי הנכסים – וגם הנכס האחרון שנולד מן הרכוש שכבר זכה בו – הכל תלוי בברכת ה'; ואין רעיון זה יכול לבוא לידי ביטוי אלא אם כן יש שם 'עשירי' ברור. רק אם יש שם עשירי, והרי העשרה מהווים טור סגור של נכסים, ואפשר למנות תשעה מהם כמובילים לקראת העשירי. אך אם העשירי החותם הוא מוטל בספק, הרי אין שם קבוצה מגובשת שלנכסים והקבוצה מתפרקת לפרטיה, ולפיכך, כנראה: 'עשירי ודאי ולא עשירי ספק'. ועוד: מעשר בהמה איננו חל על 'עשירית' המקנה, אלא הוא חל על כל עשירי העובר תחת השבט, ולפיכך כל עוד לא נמנה העדר הרי אין הוא נתפס כמתייחס לקדושה וכמצפה רק להפרשה. בכרי תבואה החייב במעשר כבר יש שם 'עשירית' המצפה להפרשה, שהרי הכלל הוא רק סכום כל חלקיו וכל חלק נידון כחלק במסגרת הכלל; ולפיכך כרי תבואה החייב במעשר הוא טבל. כנגד זה, כל עוד לא נמנה העדר הרי אין שם אחד הנחשב 'עשירי'; כל עצמו של המושג הזה יכול לחול רק משעת מניין, ולפיכך אין דין טבל נוהג במעשר בהמה.

מעשר בהמה הוא קילוס לה' על הנהגתו המברכת את נכסי האדם. כקרבת הרי הוא דומה אפוא

למנחה, שכן גם המנחה היא קילוס לה' שנתן לאדם את נכסי המזון, הרווחה והסיפוק. ולפיכך מנחה היא קרבן הנדבדה היחיד שאיננו בא בשותפות, ואין מנחה באה אלא כקרבן יחיד. כך היא מבטאת שה' משגיח בהשגחה פרטית ומנהיג את גורלו של כל יחיד. ומסיבה זו עצמה גם מעשר בהמה איננו בא בשותפות: 'שותפין פטורין ממעשר בהמה'.

מעשר בהמה מבטא שברכת כל בית יחיד תלויה בהשגחתו המיוחדת של ה', ולפיכך אין מתחייב במעשר אלא מה שנולד או לפחות בגר (נקנה כ'מחוסר זמן') ברשותו, ולא מה שנקנה או ניתן במתנה לאחר שבגר. לפיכך ברכת כל שנה ושנה וגם התוספת של כל מין ומין – כל אחת נחשבת מתנה מיוחדת של ההשגחה, וחדש וישן וגם צאן ובקר אין מתעשרין זה על זה.

דיר המעשר המייצג את ברכת העדר כולל כל בהמה בת-קיימא שבמקנה, ואפילו נפסלה לגבוה על ידי מום או על ידי פגם אחר – ובלבד שתהא מותרת להדיוט וכלולה בברכת הבית. יצאה רק טריפה, ויצא, נוסף על כך, כלאים (שהורתו היתה שלא כדין), יוצא דופן (שלידתו היתה שלא כדרך העולם) ויתום. לאלה יש להוסיף עוד רק 'מחוסר זמן' – לא רק משום שבהמה יוצאת מכלל נפל רק משמלאו לה שבעה ימים – אלא, כנראה, גם מחמת החשיבות היתירה של היסוד המוסרי במושג היהודי של הקרבן; וכבר הבענו לעיל (פי' כב"ז) את סברתנו: הפסול הזמני של בהמה בת פחות משבעה ימים יש בו כדי לטפח את היסוד הזה.

כאמור, בהמת המעשר מבטאת שברכת ה' השורה בבית הביאה לידי הצלחת העדר; עתה הבהמה מתקדשת בקדושת קרבן, והרי היא מבטאת את אישיות בעל העדר, המתקרב אל ה' בקרבן זה; הלה ישים לבו לכך שפרי ברכת הבית היא אישיות האדם הזוכה בקירבת ה' תוך כדי הנאה מברכתו. וכדרך שנאמר בקרבן פסח, כך נאמר גם במעשר בהמה: רק דמו ואימוריו עולים על המזבח. הווה אומר: כל ההווייה והרצון, על כל השאיפות והמטרות, נתפסים מתוך היחס לה' ולתורתו; וההווייה מושרשת ביסוד התורה המוליכה אל-על לפיסגת ה': 'מתנה אחת ובלבד שיתן כנגד היסוד' (זבחים נו: – לא הוכרע בוודאות, אם בשפיכה או בוריקה; ראה שם ולחם-משנה להלכות מעשה הקרבנות פ"ה ה"ז). והרצון עולה ובטל ברצון ה', לפרנס את הקודש עלי אדמות: כליות וחלב לריח ניחוח אשה לה'. ועתה – כדרך שנאמר בקרבן פסח – הבהמה כולה נאכלת לבעלים, ואין לכהנים חלק בה; אלא הוא ובני משפחתו יאכלוה בעיר האלקים, בתחום שמסביב למקדש התורה.

ספר תורת כהנים מסיים בשני קודשים: מעשר שני ומעשר בהמה. הללו הופכים את ההנאה ואת שמחת החיים למעשים המקרבים את האדם לה', ובלבד שהם שמורים במשמרת המוסר. מעתה כל בית הופך למקדש ה' וכל שולחן נעשה מזבח, וכל איש ואשה בישראל זוכים בעצמם לאכול מקודשי ה' בלא להתקדש בקדושת כהונה על ידי תיווך של כהנים. וזו כל תכלית המקדש והכהונה על פי תורת הכהנים של ישראל: להחדיר בכל העם ובכל חייו את רוח הקדושה ואת אופי הכהונה. מקורם של אלה הוא בתורת ה', המונחת בקודש הקדשים; היא ההופכת את המקדש למכון ה', והגשמתה היא המשמעות של קדושת הכהונה.

זו תכלית שהגשמתה האידיאלית תוארה על ידי זכריה הנביא (יד, כ"א) כתכלית העתיד של העיתים: ביום ההוא יהיה על מצלות הסוס קדש לה', והיה הסירות בבית ה' כמזרקים לפני המזבח; והיה כל סיר בירושלם וביהודה קדש לה' צבאו-ת ובאו כל הזבחים ולקחו מהם ובשלו בהם, ולא יהיה כנעני עוד בבית ה' צבאו-ת ביום ההוא. הווה אומר: אפילו עדי הסוסים ישאו את הכתובת קדש לה'; הסירים של סעודות הכהנים בבית ה' יהיו כמזרקי הדמים שלפני המזבח; וכל כלי

המטבח שבירושלים וביהודה יהיו קודש לה' אלקי כל צבאות העולם. ולא עוד יהיה 'תגר' בבית ה': לא יטפחו את המקדש כדרך תגרים, ולא יבנוהו כ'בית מסחר'; – לא יקנו את קדושת כל מקומות החיים במחירי מעט מקומות קדושים, ולא יחליפו את קדושת כל זמני החיים ברגעים אחדים של קדושה; אלא יבנו את המקדש ויבקרו במקדש – כדי לקדש את כל החיים בקדושת המקדש' (פירוש רש"ר הירש ז"ל סוף ויקרא).
